

DŽŪKŲ DAINŲ VAKARAS

2006 m. vasario 6 d. Vilniaus mokytojų namų svetainėje įvyko džūkų dainų vakaras. Jo metu pristatyta Lietuvių literatūros ir tautosakos institute išleista garsios džūkų dainininkės Agotės Žuraulienės tautosakos kūrinų rinktinė „Gili gili upelė“. Joje yra 200 įvairių žanrų liaudies dainų, keletas pasakų, šiek tiek mažųjų folkloro žanrų kūrinėlių. Ši knyga ne tik turtingo turinio, skoningai apipavidalinta, bet ir „skambanti“: jos gale randame kompaktinę plokštelę, kurioje pateikiami įvairiu metu iš A. Žuraulienės užrašytos 21 dainos garso įrašai.

Renginyje dalyvavo pati dainininkė, pradžiu ginusi ir visus nustebinusi ne vien subtiliu dainavimu, bet ir iš jos sklidusiu tradiciniu kūrybingumu, sąmoju ir energija, privertusia ne vieną vakaro dalyvį darsyk pasitikslinti, ar tikrai dainininkės gimimo metai – 1916-ieji...

Svarbesnius A. Žuraulienės biografijos momentus susirinkusiesiems priminė druskininkietė muzikos mokytoja Birutė Zalanskaitė. Ji taip pat atliko keletą iš A. Žuraulienės išminktų dainų, o kai kurias padainavo kartu su ja pačia. Vakare dalyvavo knygos „Gili gili upelė“ redaktorė profesorė Bronislava Kerbelytė ir viena parengėjų muzikologė Živilė Ramoškaitė (tautosakos rinktinę ji rengė su etnologe Edita Korzonaite). Pasak B. Kerbelytės, sulaukus tokio nuostabaus leidinio, labai svarbu, kad jis taptų aktualus ir šiuolaikinei lietuvių kultūrai. Šią profesorės mintį tęsė knygos rengimą rėmusios Kultūros ministerijos atstovė Irena Seliukaitė. Ji pabrėžė, kad būtina ne tik džiaugtis tebegyvuojančiais liaudies talentais, skubėti fiksuoti jų dvasinį palikimą, bet ir rūpintis jo aktuali-

nimu, sklaida ir įprasminimu šiandieniniame gyvenime.

Ž. Ramoškaitė, kalbėdama apie A. Žuraulienės dainavimo specifika ir repertuaro ypatumus, pažymėjo, jog ši labai skaidraus ir savito balso dainininkė ne tik perėmė ir išsaugojo senųjų vienbalsių džūkiškų dainų tradiciją, įliedama į ją ir savojo individualumo; jos repertuare daug yra ir įvairių vėlyvųjų liaudies dainų. Atrenkant leidiniui dainas iš naujo buvo klausomasi išties gausių 1979–1997 metais užfiksuotų A. Žuraulienės dainų įrašų (Lietuvių tautosakos rankraštyne saugoma apie 900 kūrinų). Pasak Ž. Ramoškaitės, visą šį ilgą laikotarpį pateikėjos dainavimo būdas iš esmės nesikeitė.

A. Žuraulienė „savo knygelės“ laukimo nuotaiką nuoširdžiai ir žaismingai įpynė į vieną vakaro metu dainuotą dainą. Vakarui vadovavusi etnologė Gražina Kadzytė paragino jo dalyvius ne tik patiems džiaugtis į rinktinę sudėta džūkų tautosaka, bet ir parsinešti šią knygą namo, kartu su artimaisiais klausytis įrašų ir mokytis.

Vita Ivanauskaitė

36-OJI TARPTAUTINĖ BALADŽIŲ KOMISIJOS KONFERENCIJA

Balandžio 4–7 dienomis Freiburgas (Vokietija) konferencijos dalyvius bei svečius iš dvidešimt keturių valstybių pasitiko saule, ką tik išsiskleidusiais forzitijų ir magnolijų žiedais, gėlėmis pasidabinusiomis namų palangėmis ir nenuilstamais pavasarį sveikinančių paukščių balsais. Toks akį džiuginantis „sutikimas“ kėlė ne tik mūsų nuotaikas, bet ir

sudarė nenusakomą kontrastą vis dar pilkuojančiam Lietuvos peizažui.

Freiburge išsikūręs Vokiečių liaudies dainų archyvas (*Deutsches Volksliedarchiv*) – visame pasaulyje garsus dainų tyrimo centras – 2006-ųjų metų konferencijos rengėju ir šeimininku tapo neatsitiktinai. Mat lygiai prieš 40 metų čia įvyko pirmoji Tarptautinės baladžių komisijos (*Kommission für Volksdichtung*), veikiančios kaip SIEF padalinys, surengta konferencija. Tačiau išties sukakties būta dvigubos, nes vokiečių folkloristai šiemet minėjo jų nacionalinei kultūrai svarbų įvykį: prieš 200 metų buvo išspausdintas Achimo iš Arnimo ir Clemenso Brentano sudarytas tritomis vokiečių liaudies dainų rinkinys „Stebuklingas berniuko ragas“ (*Des Knaben Wunderhorn*), turėjęs įtakos vėlesniam dainų vertinimui bei tyrimui Vokietijoje. Šis kultūrinis reiškinys paskatino rengėjus apibrėžti konferencijos problematiką: mokslininkams buvo pasiūlyta pasisakyti teoriniais bei praktiniais liaudies dainų publikavimo ir tyrimo klausimais. Diskusijų kryptis ir tyrimų potencialas išreiškė ir konferencijos tema – „Nuo *Stebuklingo rago* iki interneto“.

Iš tiesų konferencijoje gana daug dėmesio skirta dainų mokslinių publikacijų rengimo klausimams. Pavyzdžiui, savo tiramojo darbo patirtimi pasidalijo net trys folkloristai iš Didžiosios Britanijos, pastaraisiais metais rengiantys naują Jameso Madisono Carpenterio dainų kolekcijos (1929–1935) leidimą. Davidą Atkinsoną ši kolekcija paskatino apžvelgti britiškąją baladžių leidybos istoriją, išryškinti literatūrinio ir folklorinio teksto redagavimo sunkumus. Thomas A. McKeanas demonstravo archyvinių rankraščių ir garso įrašų tarminių bei kalbinių redagavimą. Julia C. Bishop gilinosi į minėtos kolekcijos melodijų transkribavimo ypatumus, be kita ko, panašių projektų kūrėjams patardama atsižvelgti ir į šiuolaikinio masinio vartotojo poreikius. O bulgarų etnomuzikologijos mokyklos, taip pat individualią patirtį tiriant ir publikuojant liaudies dainų melodijas apibendrino Maria Samokovlieva.

Apie tradicinių baladžių „kūrybinį redagavimą“, kai būdavo daugiau ar mažiau perkuriami, taisomi autentiški tekstai, kalbėjo

J. J. Diasas Marquesas (Portugalija). Mokslininkas pabrėžė, jog tokia dainų tekstų redagavimo praktika buvo paplitusi beveik visoje Europoje nuo XVIII a. vidurio iki XX a. pradžios. Šiuo klausimu su portugalų mokslininko pranešimu susisiejo Aldžio Pūtelio (Latvija) komentaras apie Krišjano Barono redakcines nuostatas rengiant spaudai „Latvių dainas“ (*Latvju dainas*). Ši probleminį aspektą tyrinėtojas įtraukė į nuoseklų latvių dainų rinkimo ir publikavimo istorijos išdėstymą. Atrodo, šioje konferencijoje dainų vaidmuo baltiškų tautų kultūroje buvo pristatytas gana nuosekliai: Bronė Stundžienė savo pranešime aprėpė bene du šimtmečius sąmoningai fiksuotą lietuvių dainos kelią, išskirdama ryškiausius tiek pačios dainavimo tradicijos, tiek folkloristikos kaitos momentus.

Teresa Catarella (Vokietija) sugrįžo prie liaudies žodinės kūrybos tyrimo objekto – baladės ir jos fiksacijų, mėgindama išryškinti skirtumą tarp virtualios, vienakartės, garsinės raiškos ir atsitiktinio jos persikūnijimo į fiksuotą, stabilią rašytinę formą.

Dainų sklaidą internetinėje terpėje ir įvairių valstybių mokslo institucijose kuriamas duomenų bazes pristatė keturi pranešėjai. Dainuojamojo folkloro pateikimo principus internete, skaitmeninių duomenų bazių teikiamus privalumus ir trūkumus aptarė olandų (Louisas Peteris Grijpas), norvegų (Astrid Nora Ressem) ir lietuvių (Jurgita Ūsaiytė) mokslininkai. Konferencijos auditorijai buvo pristatyta šiuo metu dar rengiama, bet netrukus pasaulinio kompiuterių tinklo vartotojams tapsianti prieinama Vokiečių baladžių katalogo internetinė versija. Ją rengia Davidas G. Engle’as (JAV), kurį laiką dirbęs Vokiečių liaudies dainų archyve Freiburge, kur buvo kuriamas ir iki šiol saugomas šis katalogas.

Kituose pranešimuose buvo paliesti istoriniai ir teoriniai folkloristikos aspektai. Ankstyvieji dainų leidiniai ne vieną paskatino dar sykį pasidomėti *liaudies dainos* termino raida. E. Davidas Gregory’as (Kanada) domėjosi termino *folk song* atsiradimu ir jo turiniu Viktorijos laikų Anglijoje, funkcionavimu greta sinonimiškų *national song*, *peasant song*, *old song*, *ballad* pavadinimų ir pasekė termino *folk song* kelią iki jo išgalėjimo

XIX a. pabaigoje. Panašiai Velle Espelandas (Norvegija) pristatė liaudies dainos (*folk song*) sampratą įvairovę ir kaitą Norvegijoje nuo pat XIX a. pradžios, pabrėždamas termino ir dainų autentiškumo idėjos sąsają.

Folkloristikos ir sociologijos metodologiniai aspektai susipynė Marijos Klobčar (Slovėnija) pranešime. Etnomuzikologė kalbėjo apie būtinybę studijuoti dainų kontekstą, atsižvelgiant į atlikėjo priklausymą socialiniam sluoksniui.

Konferencijoje nagrinėtų temų įvairovę papildytų dar kelių pranešimų pristatymas. Atrodo, vis dar populiarios lyčių problemoms skirtos studijos dėmesio sulaukė ir Freiburge. Muzikologė Gerlinde Haid (Austrija) gilinosi į moterų ir vyrų dainavimo būdus, tradicijas ir psichologiją. Larry's Syndergaardas (JAV), ieškodamas pozityvaus moterų vaidmens apraiškų, tyrė anglų, škotų ir danų baladžių tekstus.

Kitų pranešimų ašimi tapo santykis tarp dainos siužeto ir realios istorinės situacijos (Isabelle Peere, Belgija; Christine James, D. Britanija), dainos, kaip socialinio ir etinio diskurso, samprata (Sara S. Garcia, JAV).

Darbas konferencijoje vyko tiek bendruose posėdžiuose, tiek atskirose sekcijose, tad ne sykį teko apgailėstauti, kad nepavyko išgirsti visų dominusių pranešimų.

Atsivėpti po įtemptos darbotvarkės leido rengėjų sumanyta laisvalaikio programa, kurios metu buvome priimti miesto merijoje, Prancūzų kultūros centre, susipažinome su išpuoselėtu Freiburgo senamiesčiu, garsia gotikine katedra, malonaus restorano šeimininko kompanijoje degustavome apylinkėse išaugintų vynuogių vyną. Kadangi nuo Freiburgo kitos valstybės pasiekiamos ranka – vos kelios dešimtys kilometrų iki Prancūzijos ir Šveicarijos sienų, tad ir ekskursija į vidurinius amžius menantį Kolmaro miestą (Prancūzija) nė kiek neprailgo ir suteikė progą pamatyti ne tik artimo regiono kultūrinį bei istorinį tęstinumą, bet ir skirtumus.

Kitąmet mainais už naujausias folkloristikos idėjas savo krašto privalumus Tarptautinės baladžių konferencijos dalyviams pasiūžusi pristatyti Škotija.

Jurgita Ūsaitytė

TARPTAUTINĖ INSTRUMENTOLOGINĖ KONFERENCIJA LIETUVOJE

Tarptautinė tradicinės muzikos taryba (*International Council for Traditional Music*, sutrumpintai – ICTM) – viena seniausių tarptautinių organizacijų, vienijančių keliolika tūkstančių etnomuzikologų, choreologų, antropologų, sociologų, etnologų ir kitų artimų humanitarinių mokslo sričių tyrėjų iš viso pasaulio. Jos tikslai – tirti, atlikti, dokumentuoti, išsaugoti ir skleisti visų šalių tradicinę muziką, įtraukiant liaudies, populiariąją, klasikinę bei miesto muziką ir šokį. ICTM organizuoja pasaulines konferencijas, kolokviumus, tyrimo grupių susitikimus, rengia ir leidžia periodinius žurnalus, biuletenius ir dalyvių žinyną. Organizacija įsteigta 1947 m. Londone. ICTM prezidentais buvo žymūs įvairių tautų mokslininkai – Ralphas Vaughanas Williamsas (pirmasis prezidentas), Jaapas Kunstas, Zoltanas Kodaly, Erichas Stockmannas, Krister Malm ir kt. Šiuo metu ICTM būstinė yra Australijos nacionaliniame universitete Kamberoje, o prezidentė neseniai išrinkta pasaulyje garsi kultūros antropologė, Okeanijos tautų kultūros tyrinėtoja, dėščiusi daugelyje JAV universitetų, dr. Adrienne L. Kaeppler.

Tarptautinės tradicinės muzikos taryboje yra dvylika tyrimo grupių, kurios skiriasi savo tyrimų objektais. Tai – Liaudies muzikos instrumentų, Tradicinės muzikos šaltinių, Etnochoreologijos, Okeanijos, Ikonografijos, Kompiuterinių tyrimų ir kt. grupės. Liaudies muzikos instrumentų tyrimo grupė yra viena seniausių. Ji buvo įsteigta 1962 m. žymaus vokiečių mokslininko E. Stockmanno iniciatyva, įvykus pirmajai tarptautinei instrumentų tyrinėtojų konferencijai. Dabar grupės darbui pirmininkauja Leipcigo universiteto prof. Andreasas Michelis ir Åbo universiteto prof. Gunnaras Ternhagas. Liaudies muzikos instrumentų tyrimo grupės susitikimai vyksta skirtingose šalyse maždaug kas dveji metai. Skaityti pranešimai dažniausiai publikuojami specialiaame grupės leidinyje *Studia Instrumentorum Musicae Popularis*.

XVI Liaudies muzikos instrumentų tyrimo grupės susitikimą buvo pasiūlyta rengti Vilniuje Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto mokslininkėms dr. Rūtai Žarskieniui ir dr. Austei Nakienei. Taigi 2006 m. balandžio 6–8 d. Lietuvos nacionalinio muziejaus salėje įvyko Tarptautinės tradicinės muzikos tarybos Liaudies muzikos instrumentų tyrimo grupės XVI tarptautinė konferencija, kurią, gavęs Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo finansinę paramą, suorganizavo Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas. Šios konferencijos tikslas buvo pristatyti ir viešai aptarti pasaulio etnoinstrumentologų naujausius tyrinėjimus, įvertinti mokslo, tiriančio liaudies muzikos instrumentus, būklę ir laimėjimus Baltijos regione, Europoje ir kitose pasaulio dalyse, aptarti išskylančias problemas. Konferencijoje buvo gvildenamos šios temos: 1) klasikiniai instrumentai liaudies muzikoje ir liaudies muzikos instrumentai klasikinėje muzikoje; 2) liaudies muzikos instrumentų simbolika; 3) Baltijos jūros regiono liaudies muzikos instrumentai. Pranešimus skaitė 30 mokslininkų iš septyniolikos pasaulio šalių: Lietuvos, Latvijos, Estijos, Švedijos, Norvegijos, Austrijos, Vokietijos, Rusijos, Slovėnijos, Kroatijos, Etiopijos, Singapūro ir kt. Pranešimuose buvo kalbama apie romantizmo epochos, XX amžiaus ir pastarųjų šimtmečių sandūros muzikos instrumentų simboliką, taip pat apie tradicinės muzikos sąveiką su klasikine arba globalizacijos tendencijas atspindinčia pasaulio muzika. Nagrinėti Baltijos jūros tautų etniniai instrumentai, jų pokyčiai ir instrumentinės muzikos savitumai. Atskleista, kokie instrumentai yra Balkanų tautų nepriklausomybės simboliai, atspindi Rytų Afrikos tautų kultūrinį savitumą ar išreiškia Malaizijos islamiškąją savimonę. Atskirai norėtuși paminėti žymius egzotiškų kultūrų tyrinėtojus vokiečius Andreasą Meyerį ir Gisą Jaehnicchen, etiopę Timkehet Tefferą ir singapūrietį Larry Francis Hilarianą. Savo pranešimuose jie gvildeno klasikinių instrumentų panaudojimą atliekant liaudies muziką ir tradicinių instrumentų įsiliejimą į klasikinius ar dvaro orkestrus, tradicinių instrumentų suvokimą

ne tik kaip tautinių, bet ir kaip tam tikros religinės kultūros simbolių temas. Bernardas Garajus iš Slovakijos, Alma Bejtullahu iš Slovėnijos, Alla Sokolova iš Rusijos ir Ingrid Bertleff iš Vokietijos tyrinėjo šiuolaikinę liaudies instrumentų simboliką: ką šiandien vienas ar kitas instrumentas reiškia tos tautos atstovams masinės informacijos priemonėse, kasdieniame gyvenime, vestuvių papročiuose. Švedijos, Norvegijos, Lietuvos, Latvijos, Lenkijos tyrinėtojai kalbėjo apie savo šalių instrumentus, klasifikavimo ir tyrimo problemas, muziejų eksponatus, jų senąją bei dabartinę reikšmę ir t. t. Baigiamosiose konferencijos diskusijose buvo stengiamasi atsakyti į klausimą, kodėl muzikos instrumentai suvokiami kaip kroatiški ar vietnamietiški, ar jie apskritai gali būti tautiniai? Dalis atrinktų konferencijos pranešimų bus skelbiami „Tautosakos darbų“ XXXII tome.

Konferencijos svečiai turėjo progos išgirsti Vilniaus folkloro ansamblių „Dijūta“ ir „Griežikai“ senaisiais šiaurės rytų aukštaičių instrumentais – penkiastygėmis kanklėmis, daudytėmis, ragais, skudučiais ir kitais pučiamaisiais – atliekamą autentišką repertuarą. Užsieniečiai klausėsi ir Molėtų bei Varėnos liaudies muzikantų Peterburgo ir kitomis armonikomis, smuiku griežiamų polkų, maršų, valsų, grožėjosi Merkinės ir Marcinkonių apylinkėmis.

Rūta Žarskienė

JAUNŪJŲ FILOLOGŲ TAUTOSAKINIAI DARBAI

Šių metų balandžio 10–11 dienomis Višaginėje įvyko jau XXXVIII Respublikinis jaunųjų filologų konkursas, kuriame dalyvavo moksleiviai iš visos Lietuvos, pateikę poezijos, prozos ir dramos kūrinių, rašinių, publicistikos, kalbos ir tautosakos darbų. Švietimo ir mokslo ministerijos sudaryta kompetentinga poetų, prozininkų, universitetų profesorių ir dėstytojų, mokslininkų komisija atrinko geriausius darbus. Kaip paprastai, gausiausia buvo tautosakos sekcija,

kuriai darbus pristatė net trisdešimt devyni moksleiviai.

Darbus galima skirstyti į dvi grupes. Pirmoji – tautosakos rinkiniai, kaip antai Radviliškio rajono Pociūnėlių pagrindinės mokyklos 7 klasės mokinės Evelinos Buivydaitytės 508 puslapių rinkinys „Kartais gyvenime lieka tik tiek... Atminimai“ (mokytoja Roma Buivydienė), kartu pateikiamos ir atminimų kopijos. Antrąją grupę sudarytų tiriamieji tautosakos darbai, kaip antai Pasvalio rajono Joniškėlio Gabrielės Petkevičaitės-Bitės vidurinės mokyklos 12b klasės mokinės Ievos Ilgutytės „Joniškėlio miestelio mokykliniai atminimai“ (mokytoja Laima Vaitkevičienė). Čia atminimai ne tik surinkti, bet ir aiškina masi, kokia mokyklinių albumų paskirtis, žanrinė specifika, analizuojami moksleivių folkloro ypatumai, apžvelgiamos temos ir jų raiška.

Nemažai užrašyta ir tradicinės tautosakos. Štai Trakų rajono Onušio vidurinės mokyklos 12 klasės mokinė Jovita Seniūtaitė (mokytoja Stasė Masilionienė) pateikė rinkinį „Auklės dainos“. Jį sudaro net 65 dainos su pridėtais magnetofono įrašais ir dainų sąsiuvinis, į kurį pateikėjos krikšto dukterė buvo susirašiusi dainas net prieš 44-erius metus. Gražaus žmogaus – rinkinio sudarytoją vaikystėje prižiūrėjusios auklės Vladislavos Norinkevičienės padainuotos dainos, kaip ir kita tautosaka iš daugelio šiam konkursui pateiktų rinkinių, puikiai papildo didžiausią lietuvių tradicinio paveldo lobyną – Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštyną.

Kretingos rajono Grūšlaukės pagrindinės mokyklos 10 klasės mokinės Valdonės Noreikaitės rinkinyje „Mano močiutės sesers patarlės“ (mokytoja Zina Puškorienė) pateikta ypač vertingos smulkiosios tautosakos: autentiškos, tarmiškai užrašytos žemaičių patarlės papildė sukaupą jų lobyną.

Vertingi Ukmergės Dukstynos vidurinės mokyklos 7a klasės mokinių Vaivos Markauskaitės, Ievos Stankevičiūtės, Viktorijos Minkštimitaitės, Aurelijos Zykovaitės (mokytoja Elvyra Augustinavičienė) šiuolaikinės tautosakos rinkiniai. Pirmųjų dviejų moks-

leivių rinkinyje pateikiama vaikų tautosaka (pasakos ir sakmės, žaidimai, greitakalbės, mįslės, pravadės ir erzinimai – iš viso daugiau kaip 500 puslapių) ir šiuolaikinė vestuvių medžiaga (26 vestuviniai laikraščiai bei pluoštas vestuvinių pamokymų). Kitų dviejų moksleivių rinkinys – tai „Atminimai, anketos, būrimai, sveikinimai, švenčių, stendų medžiaga, SMS žinutės, laimės laiškai“, sudarantys savitą, įvairią ir įdomią moksleivių gyvenimo dalį.

Originalią šiuolaikinio komunikavimo formą tiria Ukmergės Antano Smetonos gimnazijos 1c klasės mokinės Augustė Usonytė ir Greta Ramanauskaitė (mokytoja Jūratė Reinardaitė). Jos aprašė internetu platinamus laimės (sėkmės) laiškus, nemažai jų pateikė, ištyrė jų grupes, paplitimą ir populiarumą, sugebėdamos išvelgti besiformuojančią moderniojo folkloro tradiciją.

Šiomet Tautosakos sekcijoje buvo išties daug ukmergiškių moksleivių darbų. Ukmergės „Šilo“ vidurinės mokyklos 8 klasės mokinė Kamilė Banevičiūtė, Asta Zaveckaitė (mokytoja Janė Juzėnienė) savo užrašytos tautosakos rinkinį pavadino „Ženkilai, spėjimai, prietarai... Ukmergės krašto tautosaka“. Tai stambus sakininės tautosakos rinkinys, apimantis daugiau kaip 1542 tikėjimus bei prietarus, kaip antai: *valgant negalima skaityti, nes protą suvalgysi; negalima sveikintis per slenkstį – susipyksit; jei svečių maloniai priimsi, jis į namus laimę atneš* ir t. t.

Folkloro gyvavimas – be galo įdomus dalykas. Vieni žanrai, tarkime, tikėjimai ir prietarai, keičiasi ir jau nevartojami taip aktyviai kaip seniau, kiti atsiranda, pavyzdžiui, SMS žinutės, o treči visą laiką būna mėgstami ir populiarūs. Varėnos rajono Merkinės Vinco Krėvės gimnazijos 4R klasės mokinė Simona Valeišaitė (mokytoja Rita Černiauskiene), apklaususi devyniolika moterų apie jų dainuojamas lopšines ir mokamus žaidinimus, sudarė rinkinį „Merkinės lopšinės ir žaidinimai amžių sandūroje“. Ji ištyrė surinktą medžiagą ir parašė išsamų bei kruopštų darbą apie šio tradicinio folkloro žanro gyvybingumą ir svarbą.

Minėtieji rinkiniai puikiai atstovauja antrašai sekcijos darbų grupei – tautosakos tiria-

miesiems darbams, nes neapsiribojama vien tautosakos fiksavimu, bet stengiamasi surinkti medžiagą aptarti, patyrinti ir apibendrinti.

XXXVIII Respublikinio jaunųjų filologų konkurso Tautosakos sekcijos darbai ne tik praturtina Lietuvių tautosakos rankraštyną, bet ir atspindi bei reprezentuoja dabartines tradicinės kultūros gaires.

Rita Repšienė

APIE ŽMOGAUS BUITĮ IR BŪTĮ

Balandžio 20–21 dienomis įvyko Lietuvos liaudies kultūros centro surengta konferencija „Žmogus ir gyvenamoji aplinka“. Ši – jau trečioji iš konferencijų ciklo „Gimtis. Būtis. Mirtis. Pasaulėžiūra ir pasaulėjautos aspektai“. Konferencijos metu buvo aptarti ir konkurso „Etninės kultūros šaltiniai. Žmogus ir gyvenamoji aplinka“ rezultatai. Geriausių darbų autoriai surinktos medžiagos pagrindu parengė pranešimus, kuriuos skaitė konferencijoje. Kėdainiškė Regina Lukminienė kalbėjo tema „Artimoji aplinka ir mirties ženklai, vėlės“, pateikdama daug dar šiais laikais iš pateikėjų užrašytų ir iki šiol asmeninės patirties pastabomis papildomų tikėjimų tekstų. Įdomu, kad netgi konferencijos klausytojai, Vilniaus pedagoginio universiteto pirmakursiai, šiame pranešime rado sąsajų su savo giminės atsitikimais. Šėduviškė Emilija Brajinskienė, apie šulinio, pirties, jaujos mitines prasmes pasakojo tiek tautosakos tekstų, tiek gyvenimo pavyzdžiais, visus sužavėjo turtinga asmenine ir kraštotyros darbo patirtimi, nuoširdžia, vaizdžia ir sklandžia kalba. Kiek kitu aspektu pirties temą tęsė Stasys Daunys, kalbėjęs apie audinius pirtynų apeigose.

Konferencijos įžanginį žodį taręs Etninės kultūros globos tarybos prie Lietuvos Respublikos Seimo pirmininkas Libertas Klimka pasiūlydavo konkurso sklaidai, jaunųjų kraštotyrininkų moksleivių dėmesingumu etninės kultūros paveldui, džiuginančia darbų branda ir konferencijos temų įvairove.

Pranešimu „Senujų baltų genčių gyvenamieji būstai“ konferenciją pradėjo Aleksejus

Luchtanas. Remdamasis Lietuvos archeologų tyrimų duomenimis ir europinio arealo tyrimų lyginimais, iliustracijomis, jis sudėliojo žmogaus būsto istoriją nuo pirmykščio trobesio iki tradicinės etnografinės sodybos. Archeologo mintį, jog namai yra daugiau negu buitinis būstas – tam tikra pasaulio centro samprata, labai gražiai išplėtojo poetas Marcelijus Martinaitis. Pranešimui pasirinkęs poetišką pavadinimą: „Sodyba – rojaus sodo modelis“, jis pateikė daug pavyzdžių iš lietuvių tautosakos ir literatūros. Namai yra sakrali erdvė, kurioje žmogus gimsta, mokosi gyvenimo išminties, perduoda ją savo vaikams, miršta... Šią M. Martinaičio mintį tęsė antrosios konferencijos dienos pirmieji pranešėjai. Angelės Vyšniauskaitės pranešime „Nuo pamatų iki įkurtuvių“ ypač daug vietos skirta apeigoms, užtikrinančioms taikų ir laimingą šeimos gyvenimą. L. Klimka statybos procesą prilygino kosmogoniam aktui, pateikdamas iliustracijų ir tekstų pavyzdžių iš visų Lietuvos regionų. Jo pranešimo tema „Namo vidaus mitologemos“ tapo tarsi apibendrintu įvadu didesniajai daliai konferencijoje aptartų smulkesnių, konkretesnių ir labiau detalizuotų temų: Jono Vaiškūno „Langų puošybos semantikos klausimu“, Dainiaus Razausko „Krosnis: jos mitinio vaizdymo apžvalga“, Virginijos Mikutavičiūtės „Namo durų, slenksčio, lango, buities rakandų apeiginės, maginės reikšmės“, Gražinos Kadžytės „Namų ženklai metų kalendoriuje“, Ritos Balkutės „Namų daiktai ir aplinka liaudies gydomojojo praktikoj“.

Naujesnių baltų mitologijos tyrinėjimų ir senųjų mokslinių tekstų vertinimo konferencijos dalyviai išgirdo klaipe diečio Rimanto Balsio pranešime „Sodybos ir namų dievai: nuo apeigos iki prietaro“. Pranešėjas išdėstė barzdukų, barstukų, kaukų, markopolių ir kitų smulkesnių mitinių būtybių identifikavimo galimybes pagal tautosakos tekstus ir kalbos duomenis. Nijolė Laurinkienė kalbėjo apie Žemyną, Gabiją, Krūminę ir kitas namus bei žmogaus gyvenimą globojančias moteriškas dievybes, pateikdama gausybę mokslinių tekstų nuorodų ir naujausių išvadų. Prie šios temos šliejosi Skaidrės Urbonienės pra-

nešimas apie vėlesniojo, jau krikščionybės laikų šventuosius sodybų globėjus, tarp kurių Lietuvoje, pasak pranešėjos, vyrauja trys šventieji – Agota, Antanas ir Jurgis. Prie šios temos priskirtinas ir Jono Mardosos pranešimas „Sodybos ir pastatų apsauga su verbų pagalba: liaudiškojo pamaldumo išraiškos formos“, iš dalies – ir Alės Počiulpaitės „Mištūnų kaimo (Šalčininkų r.) pirkios šventasis kampas“.

Dar viena konferencijoje skaitytų pranešimų dalis nagrinėjo konkrečias, materialias etninės kultūros paveldo apraiškas. Reginos Merkienės pranešime „Lietuvos kaimo interjeras XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje“ buvo pateikta gausi ir išsami pačios profesorės ekspedicijų metu surinkta medžiaga, vertingos, galinčios sudominti ir dabartinius lietuvių baldžius iliustracijos. Martynas Purvinas aptarė Klaipėdos krašto senųjų kaimų regionines ypatybes, o Marija Purvinienė senąsias Klaipėdos krašto kaimų sodybas pristatė kaip Mažosios Lietuvos etnokultūrinių savitumų atspindį. Abu architektai patys yra lietuvininkai, išaugę to krašto tradicijoje ir puikiai ją jaučiantys. Konkretus ir daugelį sudominęs buvo Gražinos Žumbakienės pranešimas „Tradiciniai gėlių darželiai, sodybos želdiniai“. Jis, beje, tiktų ne tik mokslinėms konferencijoms, bet ir praktiniams seminarams. Konferencija baigėsi Nemiros Gutautienės informacija apie kryždirbystės paminklų ekspoziciją po atviru dangumi Lietuvos liaudies buities muziejuje ir muziejaus jubiliejinius renginius.

Konferencijoje skaitytų pranešimų pagrindu rengiamas straipsnių rinkinys.

Gražina Kadžytė

PERRAŠYTA LMD VAŠKINIŲ VOLELIŲ KOLEKCIJA

2006 m. balandžio 25–gegužės 6 d. Lietuvių literatūros ir tautosakos institute lankėsi žymus senųjų įrašų specialistas Franzas Lechleitneris iš Vienos fonogramų archyvo. Jo vizitą surengti padėjo Lietuvos ir Aus-

Franzas Lechleitneris perrašinėja volelius
Austės Nakienės nuotrauka

trijos mokslų akademijos. Viešnagės metu F. Lechleitnerio sukonstruotu šiuolaikiniu fonografo aparatu į skaitmenines laikmenas buvo perrašyta Lietuvių mokslo draugijos vaškinių volelių kolekcija.

1908 m. pradėta kaupti vaškinių volelių kolekcija buvo viena iš Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto archyve saugomų paslapčių. Juose įrėztų dainų ir instrumentinės muzikos jau daugybę metų nebuvo galima pasiklausyti. Dėl to šių seniausių laikmenų garso atkūrimu ir išsaugojimu labai džiaugiamasi, tikimasi, kad restauruoti ir paskelbti Lietuvių mokslo draugijos fonografo įrašai taps nemažu atradimu.

Kaip žinome, vaizdo ir garso įrašymo technika buvo išrasta tuo metu, kai Europos ir viso pasaulio tautų gyvenamoji aplinka ėmė sparčiai keistis. Fotoaparatas bei fonografas galėjo įamžinti nykstančius reiškinius – palikti seno namo atvaizdą albume arba senovinės dainos įrašą vaškiniame volelyje. Amžių sandūroje Europos metropolijose atsirado pirmieji fonogramų archyvai. 1899 m. įkurtas Vienos Karališkosios mokslų akademijos Fonogramų archyvas, 1900 m. prie Berlyno universiteto įsteigtas Berlyno fonogramų archyvas.

Lietuvoje fonografo aparato teikiamomis galimybėmis susidomėjo dr. Jonas Basanavičius. 1909 m. laikraštyje „Viltis“ jis rašė: „Pastaruoju laiku šitas aparatas pasirodė labai naudingas mokslo tikslams, ypač tyrinėjant įvairių tautų kalbas, jų dainų gaidas, muziką.

Prie įvairių Europos ir Amerikos mokslo įstaigų dabar randame įtaisytus archyvus, kur tokie to prietaiso užrašai, fonogramomis vadinami, yra renkami ir laikomi ateinantiems laikams. <...> Būtų labai naudinga, jeigu ir pati Mokslo draugija, fonografa įsigijusi, darytų tam tikras ekspedicijas ne tik dainų gaidoms, bet ir tarmėms vieno ar kito krašto užrašinėti. Ilgainiui tokiu būdu galima būtų turėti Mokslo draugijos archyve turtingą fonogramų medžiagą“. Kiek vėliau J. Basanavičius pranešė laikraščio skaitytojams įsigijęs fonografa ir prašė Mokslo draugijos adresu siųsti jam žinias, kur būtų galima nuvykti įrašyti senovinių dainų ir gaidų. Taigi manytina, kad jis ir buvo vienas lietuviškų fonogramų kaupėjų.

Kitas įrašinėtojas buvo žymus ano meto lietuvių kalbos, istorijos, archeologijos, tautosakos bei etnografijos tyrinėtojas, Sankt Peterburgo universiteto docentas Eduardas Volteris. 1906–1908 m. jis aktyviai dalyvavo kuriant Lietuvių mokslo draugiją, o 1908–1909 m. fonografu įrašinėjo lietuvių liaudies muziką. E. Volteris buvo patyręs įrašinėtojas, jo įrašyti vaškiniai voleliai saugomi ne tik Vilniaus, bet ir Sankt Peterburgo, Berlyno fonogramų archyvuose. Kiti įrašinėtojai kol kas nežinomi, galbūt juos pavyks nustatyti tiriant XX a. pradžios archyvinę medžiagą.

Atkūrus beveik prieš šimtmetį skambėjusius garsus, paaiškėjo, kad patys įdomiausi yra 1908–1912 m. voleliai. Juose įrašyti keli pirmieji dainų posmeliai ar net visos dainos. Šie įrašai pasižymi įtaigiu atlikimu, jų klausantis galima pajusti melodijos grožį, išgirsti dainininko balso savybes ir regionines atlikimo subtilybes. Šio laikotarpio voleliuose įrašyti ir keli skudučiais bei dūdmaišiu grojami instrumentinės muzikos pavyzdžiai.

1932–1939 m. voleliuose įrašyti tik pirmieji dainų posmai, todėl jų klausantis dainavimo grožį pajusti sunkiau. Matyt, lenkų okupacijos metais tautosakos rinkėjai sunkiai vertėsi ir taupydami laikmenas įrašinėjo tik dainų pradžias. Vis dėlto, nors įrašai ir fragmentiški, jie labai svarbūs, nes teikia žinių apie Vilniaus krašte gyvavusias liaudies dainas bei sutartines, taip pat apie jų dainavimo būdus.

Iš 117 du pasaulinius karus pergyvenusių fonografo volelių pavyko perrašyti 105-is. Kai kuriuos sudužusius volelius F. Lechleitneris perrašė, sudėliojęs iš šukių tarsi archeologinius radinius. Nemažai volelių nuo drėgmės buvo apnikęs pelėsis, todėl jie buvo perrašyti du kartus – neliesti ir nuvalyti. Skaitmeninant senuosius įrašus, austrų specialistui talkino etnomuzikologai Rūta Žarskienė, Austė Nakienė ir Mindaugas Karčemarskas. Jų pagalbos prireikė valant volelius, atpažįstant įrašytus kūrinius ir nustatant tinkamus perrašymo greičius.

Austė Nakienė

MOKSLO PROGRAMOS „REGIONINIAI FOLKLORO IR TARMŲ TYRIMAI: VAKARŲ LIETUVA“ KONFERENCIJA

Gegužės 10–11 dienomis Vilniuje įvyko Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo remiamos trimetės (2003–2006 m.) mokslo programos tyrimus apibendrinanti konferencija. Šios mokslo programos kryptis – tautinio identiteto išsaugojimas globalizacijos sąlygomis. Konferencijoje pranešimus skaitė 22 programą vykdančios kalbininkai, dialektologai, vardyno specialistai, tautosakininkai ir etnomuzikologai iš keturių Lietuvos mokslo institucijų: Lietuvos muzikos ir teatro akademijos, kuri yra projekto koordinatorė, Lietuvių kalbos instituto, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto ir Klaipėdos universiteto. Pagal programą kuriamas internetines ir specializuotas kompiuterines folkloro ir tarmių bazes (jos kalbininkams jau tapo svarbiu tyrimų įrankiu) pristatė Lietuvių kalbos bei Matematikos ir informatikos institutų atstovai.

Pagal programą buvo surengti lauko tyrimai Telšių, Plungės, Šilalės, Jurbarko, Kretingos, Klaipėdos, Šilutės, Šakių, Vilkaviškio rajonuose. Lauko tyrimus Vakarų Lietuvoje numatoma tęsti. Naujausių lauko tyrimų medžiaga leido mokslininkams tiksliau nustatyti bei geriau pažinti dabartinės, XXI a. pradžioje gyvuojančios žodinės ir muzikinės

folklorinės tradicijos bei tarmių situaciją, lyginant su anksčiau sukaupta medžiaga ir ankstesnių tyrimų rezultatais, išryškinti tęstinumą ir inovacijas žyminčias tendencijas, atsižvelgti į socialinį-kultūrinį kontekstą. Tai buvo akivaizdu ir tautosakininkų, ir kalbininkų pranešimuose: Bronės Stundžienės (*Gyvoji žemaičių folklorinė tradicija: kaita ir tęstinumas*), Vilmos Daugirdaitės (*Apie tautosakos rinkimą Žemaitijoje*), Rimos Bacevičiūtės, Daivos Vaišnienės (*Klaipėdos krašto aukštaitiškosios dalies sėkėtų ypatybės: aukštaitiškieji ir žemaitiškieji elementai (sinchroninis tyrimas)*), Jurgitos Ūsaitytės (*Žemaičių dainų repertuaro kaita*), Vitos Ivanauskaitės (*Žemaičių sapnai: tekstų folkloriškumas ir kontekstų svarba*), Rimanto Astrausko (*Luokės apylinkių (Telšių apskritis) tradicinio dainavimo pokyčių klausimu*), Rūtos Žarskienės (*Žemaitijos instrumentinis muzikavimas ir jo pokyčiai*) ir kituose. Kai kuriuose tyrimuose, kaip antai Austės Nakienės pranešime *Žemaičių savimonės apraiškos internete*, buvo tirama šiuolaikinė situacija.

Naujausių lauko tyrimų medžiaga ir pagal programą atliktomis gausiomis transkripcijomis naudojosi ir daugelis mokslininkų, siekusių nustatyti Vakarų Lietuvos tarmių, gyvenamųjų vietų pavadinimų ar atskirų muzikinio folkloro sričių savitumus: Marija Razmukaitė (*Ryškesnieji vakarinės Lietuvos dalies oikonomų (gyvenamųjų vietų vardų) struktūros bei darybos bruožai*), Danguolė Mikulėnienė (*Vakarinio lietuvių kalbos ploto aukštaičių vardažodžių kirčiavimo ypatybės*), Jonas Bukantis (*Vakarų žemaičių tarmės fonetikos ypatumai*), Daiva Vyčinienė (*Tauragės rajono dainavimo stiliaus ypatumai*), Dalia Vainavičienė (*Žemaičių vaikų dainos: melodikos įvairovė bei senojo rečitatyvinio stiliaus paieškos*), Rimantas Sliužinskas (*Klaipėdos krašto liuteroniškųjų giesmių giedojimo tradicijos ypatumai*), Zita Kelmickaitė (*Žemaičių laidotuvių giesmių stiliaus ypatumai*), Dalia Urbanavičienė (*Vakarų Lietuvos šokių ypatumai*), Gaila Kirdienė (*Telšių r. liaudies smuikininkų repertuaro ypatumai*).

Skirtingų sričių mokslininkai neretai savo žvilgsnį kreipė į tą pačią etninę grupę ar

vietovę, todėl jų tyrimai vienas kitą papildė. Be išvardytųjų, reikėtų atkreipti dėmesį į puikų kuršininkų tarmės ir dainų melodikos tyrimų pavyzdį: kalbininkės Dalios Kiseliūnaitės pranešimą *Paskutiniosios kuršininkų kartos fonetikos bruožai* ir etnomuzikologės Linos Petrošienės – *Lietuvininkų ir kuršininkų liaudies dainų melodikos ypatumai*. Žemaičių dainų kalbos (tarmės) ir muzikos artikuliacijos sąveikos ypatumus savo pranešime svarstė Loreta Sungailienė. Suvalkiečių vokalinio folkloro dermes, melodikos transkripcijos problemas akustiniais būdais tyrinėjo Rytis Ambrazevičius.

Numatoma sudaryti konferencijos pranešimų rinktinę ir ją paskelbti 2007 m. atskiru „Tautosakos darbu“ tomu. Kadangi konferencijos metu skambėjo daug vertingų garso (ir vaizdo) įrašų, pristatančių Vakarų Lietuvos tarmes ir muziką, choreografiją, būtų puiku, jei šį leidinį papildytų bent jau garso įrašų plokštelė.

Gaila Kirdienė

MŪSŲ KRAITIS EUROPOJE

Prieš porą metų, kai Lietuva rengėsi stoti į Europos Sąjungą, Tėviškės pažinimo draugija, rūpindamasi, kad noras būti moderniems, gyventi taip, „kaip visi“, neužgožtų tautinės savivokos, gebėjimo išlaikyti geriausia, kas buvo sukurta daugelio lietuvių kartų, tuo didžiuotis ir tinkamai pristatyti kitiems, pasiūlė Lietuvos regionų mokslieviams patrauklias etninės kultūros paveldo varžytuves „Į Europą – su savo kraičiu“. Pirmosios varžytuvių repeticijos 2004-ųjų žiemą tarp mokyklų vyko Alytuje, Panevėžio, Mažeikių, Šilutės rajonuose ir Kazlų Rūdos savivaldybėje. Gegužės mėnesį į Švietimo ir mokslo ministerijos salę susirinkę regionų geriausieji varžėsi, kas įtaigiau pristatys savo gimtinę, padainuos savo regionui būdingą, vertingą ir lengvą išmokyti kitus liaudies dainą, parodys šokį, ratelį arba žaidimą, tarmiškai paporins padavimą, sakmę ar linksmą tautosakos tekstą.

Komandos uždavinėjo viena kitai klausimus iš Lietuvos etninės kultūros paveldo, minė mįsles, demonstravo tautinius drabužius ir kulinarijos paveldo patiekalus. Tąkart laimėjo šilutiškiai, atstovavę Mažosios Lietuvos regionui.

Jau vykstant varžytuvėms, Tėviškės pažinimo draugija įgijo vertingą pagalbiniųką – Lietuvos jaunimo turizmo centrą, kuris šiemet ėmėsi iniciatyvos atnaujinti varžytuves truputį pakeistu pavadinimu „Mūsų kraitis Europoje“. Rengėjai pakvietė prisidėti ir Lietuvių literatūros ir tautosakos institutą. Tautosakos viktorinos užduotis rengė ir varžytuves vedė šių eilučių autorė.

Paraiškas pateikusios mokyklų komandos balandžio mėnesį varžėsi regionuose: Klaipėdos Baltijos vidurinė mokykla priėmė komandas iš Klaipėdos ir Žemaitijai atstovaujančius skuodiškius, Švenčionėliuose susirinko komandos iš Anykščių, Rokiškio, Švenčionių ir Zarasų rajonų, Alytaus Šaltinių pagrindinė mokykla sukvietė visus dzūkus, o į Kauno Palemono vidurinę mokyklą atkako svečiai net iš šiaurės Lietuvos – Joniškio rajono.

Gegužės 11 dieną į baigiamąjį varžytuvių renginį Vilniaus mokytojų namuose su-

važiavo stipriausieji: Druskininkų „Ryto“, Rokiškio rajono Pandėlio, Šakių „Žiburio“ gimnazijų, Kauno Palemono ir Skuodo rajono Bartuvos vidurinių mokyklų atstovai. Kadangi komandas sudarė daugiausia folkloro ansamblių dalyviai, vertinimo komisija, vadovaujama dainininkės Veronikos Povilionienės, liko patenkinta, kad moksleiviai moka pasirinkti tikrų ir vertingų savo regiono tautosakos tekstų, geba juos pateikti. Dalyviams savo ruožtu buvo smagu mokytis dainų, kurių tekstais buvo pasikeista, ratelių, šokių, pasiklausyti specialistų pastabų bei patarimų, kaip komplektuoti tautinį kostiumą, parinkti etnografinius valgius, pristatyti savąjį etninį kultūros paveldą.

Šių metų varžytuvių nugalėtojai – kauniškiai iš Palemono. Gyvendami didmiestyje, jie netingi vasarą pakeliauti po Lietuvą ir gerbia savo giminės tradicijas. Palemoniškiai moksleiviai padainavo dainas ir pašoko šokius, išmoktus praėjusios vasaros ekspedicijoje Ukmergės rajone, tautinius kostiumus pagal tėvų kilmę pademonstravo aukštaitė, dzūkė ir žemaitė.

Tikimasi į tokias varžytuves Lietuvos moksleivius kviesti kas antri metai.

Grazina Kadžytė